

בודד, כשמאחורי כל גזע יכול היה להתחבא אויב יפאני או בעל-חיים טורפני. בעולם נורא זה של בדידות ופחד, רק החייל הדתי לא היה בודד. הוא ידע כי אלהים עימו ושומר על צעדיו. בכל רגע שהיחידה עצרה בהתקדמותה, כרעו החיילים ושילחו את תפילותיהם הלוהטות אל על.

האדם המודרני, האוכר בג'ונגל של כוחות טורפים ובדתיים-מוכנים, כשהוא תושב בודד, חסרי-אונים וחסרי-שע, נכסף למשהו, למישהו, שיעניק לו ביטחון עצמי.

התורות הרציונליות של הליברליזם האוניברסלי, הרואות באדם ערך עליון, הופכות אותו גם ללוחם בודד. רק אנשים חזקים מסוגלים לכך. החלשים, האבודים, זקוקים לאב רחום. ואם אינו קיים בחיים, בדמותו של אב אמיתי או רודן כלייכל, הוא ישנו בשמיים. האיש מתגעגע אל הרחם של האם, שם ידע חמימות וביטחון מוחלט. הכנסיה מספקת צורך זה, אחרי שהכניז ג'והאן גוהאן המלאכותי של הסמים.

אלוהים הוא אביר והכנסיה היא אמו של האדם הבודד בג'ונגל האספלט. הדת — אחת ההמצאות העתיקות ביותר של הקוף האנושי, אשר ימיה כימי הרחף השיכסס-הלאומי — שיגשגה כסוף המאה ה-20 במטורפולין האוטוריטריאני וכספר הנידח.

חזרה לה' ולאללה

ישראלים חדי-עין, שביקרו השנה במצריים, שמו לב למיספר הגובר והולך של נשים מצריות החוזרות מן הלבוש האירופי אל הלבוש המוסלמי המסורתי. כשהן עוטפות את עצמן גם בימי-הקיץ הלוהטים בגלימות עבות, בכובעי-צמר ובצעפיים.

לאומנות ודת - הצ'יגה המסוכנת: נערה איראנית בלבוש דתי

היה זה רק סימפטום אחד לתהליך הנוכש במצריים ממדים מדיניים ואיגים יותר ויותר: השיבה ההמונית אל הדת הקנאית, המזוהה בנימה לאומנית-ערבית ואנטי-ישראלית חזקה.

בחג של סיום חודש-הראמאדאן הצטופפו 100 אלף מאמינים בחזית ארמון-עבדין בלב קאהיר, מעוז הממשל, והניפו סיסמות דתיות ופוסקים מן הקוראן, ובמרכזם סיסמה שאמרה: "מאמינים אינם מתיידדים עם יהודים ונוצרים!"

בקרבת הנוער, ובעיקר בקרב תלמידי האוניברסיטות, פשטה החזרה-בתשובה כמו אש בשדה-קוצים יבש. קנאים דתיים גינו את המישטר של אנוור אל-סאדאת, על שהוא מעשיר שיכבה דקה של נצלנים, ועל שכרת ברית עם ישראל. בערי מצריים התלקחו קטטות בין מוסלמים וקופטים. בהתלקחות אחת בלבד בפברבר קאהירי ניספו יותר מ-70 איש. בכמה ערים מצריות נכנע השליטון המקומי לרוח החדשה, ואסר את מכירת המשקאות האלכוהוליים, האסורים על מאמיני-האיסלאם. לבסוף נאלץ אנוור אל-סאדאת לקנות אמצעים חמורים מפגעו בתדמית שביקש ליצור לעצמו, הוא אסר מאות מבין הקנאים הדתיים, הוציא את אגודותיהם אל מחוץ לחוק.

באוניברסיטה של קאהיר קרה דבר המקביל בדיוק למאורעות באוניברסיטת תל-אביב: בבחירות לאירגון-הסטודנטים ניצחו הקנאים הלאומניים-הדתיים, והבחירות נפסלו על-ידי שילטונות-האוניברסיטה בטענות טכניות.

אכן, הרמיון בין המתרחש במצריים ובישראל היה מדהים. הגנשים המצריות, שכיסו את גופן בלבוש דתי, מצאו להן אחיות-יבנש דווקא בישראל השנואה-עליהן — החזרות-בתשובה, ביניהן מפורסמות. שנטשו את עולם הבידור והאופנה כדי למצוא נחמה ועידוד בחיק הדת, שלבשה גם בישראל אופי לאר-מניישיבטי קיצוני. נציגם האופייני ביותר היה הברדלש-עבר ותובע-הסמים-לשעבר אורי זוהר, שחזר-בתשובה מזמן, ושהודיע השנה על התנחלותו בשטחים הכבושים. גם בתשמ"א לא היה בעולם סיכסוך לאומי מוסוכן כסיכסוך הישראלי-פלסטיני, המאיים להעביר את השוים הישראלי-מצרי, עם החרת שארית-סיני בשנה הקרובה, ושהביא את המרחב לעברייפפחת של מידחמה בלבנון.

הבנייה הלאומית של הפלסטינים, שנחישות-דעתם הלאומנית היתה בתשמ"א לעובדא שאיש לא יכול היה להתכחש לה, הטילה את צילה על כל מאורעות המרחב. העסיקה פעמים רבות השנה את העולם כולו. כאשר התלקחה תיגות-ידיים במינהלה תת-קרי קעית במקום המקדש לשלש דתות — הרהיבתי בירושלים — היה זה סמל עליון לחומר-הגנף הדתי הטמון בהתנגשות שבין שני הלאומים, הרואים בארץ את מולדתם, הסיכסוך הלאומי וההתעוררות הלאומנית הטמון את צידם על חיי ישראל כשנת תשמ"א, והם יטילו את צידם גם על השנה הבאה. מאו כך היה כרוך כי אי-השנה תשמ"א מוכרזת להיות האיש — האשה — המסמל אותו יותר מכל אדם אחר.

טוריסטים לאומניים בני תריסר אומות מדוכאות רדפו אחרי רודפיהם מסביב לכוריה-הארץ, כדי לפגוע בהם ולהשמיע את קולם בשפה האחת המעוררת תשומת-לב בעולם-התיקשורת של שנות ה-80: שפת האלימות. צורות של מיקלעים, רעם של פצצות, יריות של אקדחים הרעידו את השלווה בבירות רגועות, ששכחו מזמן את חומר-הגנף הטמון בדחף הלאומני.

במקומות רבים היה חומר-הגנף הלאומני מהול בחומר-הגנף דתי. המזיגה יצרה תרכובת של קנאות בעלת כוח-הגנף כביר.

במרכז אירועי העולם עמד המשבר המתמשך בפולין. בהנגת לך ואלנסה, איש העולם של תש"ס, התעורר העם הפולני נגד המישטר הקומוניסטי הכושל בארצו. אך איש לא האמין כי אכן היה זה מרד פנימי וחברתי בעיקרו. האומה הפולנית התי מרדה נגד אויבה המסורת, האומה הרוסית, השולטת בה שוב תחת דגל הקומוניזם. והתעוררות לאומית זו — חוליה נוספת בשדרת ארוכה של מרידות פולניות נגד הרוסים — היתה צמודה לסמלים דתיים, כאשר הכנסיה הקתולית של פולין, כנסיית הבית של האפיפיור, מוסיפה את תפילותיה לקריאת-התיגר של האגודות המיקצועיות החופשיות, נגד ההגמוניה של רוסיה הקומוניסטית-אורחודוכסית.

בספר אחר של האימפריה הסובייטית, אפגניסטאן, למדה ברית-המועצות את הלחץ שלמדו האמריקאים בוויאטנאם: שקל לפלוש לארץ קטנה וחלשה, אך קשה מאוד להישאר בה או אף לצאת ממנה. במשך כל השנה לחמו מורדים אפגניים, תחת הדגל הכפול של הלאומנות והאיסלאם, נגד הרוב הרוסי, שלא ידע כיצד להחליץ מן הכוך. לקח דומה מאוד למדו האמריקאים מחדש באל-סלוואדור.

הממשלה החדשה של הנשיא רונלד רגן בחרה בקהיליית-בנות קטנה זו כדי להפגין את החלטתה הנחושה לשמור על ההגמוניה שלה בכל היבשת האמריקאית. העילה היתה מרידה פנימית של יסודות שמאליים ודמוקרטיים. אך המהות האמיתית של המאבק האכזרי, שכיסה את הארץ בנוויות כרותות-ראש, היתה התמרדות סלוואדור רית לאומית נגד ההגמוניה של ארצות-הברית, כפי שקרה קודם לכן בניקאראגואה הסמוכה. וגם כאן עמדה הכנסיה הקתולית לצד התמרדות.

בולטת הרבה יותר היתה האדרת הדתית של הקנאות הלאומנית בקצה הצפוני של האי האירי.

שם נמשכה המילחמה העקובה-הדם של האירים הקתוליים בצאצאי המתנחלים הפרוטסטנטים, למען שיחזור החבל מידי הבריטים השנואים וצירופו למולדת האירית. תשמ"א הכירה דמות חדשה של לוחם-שיחור: שובת-הרעב השבו, הצע עד מוות — הפגנה עילאית של התאבדות לאומנית-דתית. צמיחמות, יותר מכל זורקי-הפצצות, קיעקעו את יסודות השליטון הבריטי בשארית אירלנד, והראו עד לאילו שיאים של קנאות יכולים להגיע גם אנשים אירופיים ברבע האחרון של המאה ה-20, כאשר אוחות בהם הלהבה הכפולה של לאומנות ודת.

באיראן נמשך מרחץ-הדם, כאשר השליטון הלאומני-דתי, שלא היה דומה לו בקיי צוניהו בעולם של תשמ"א, ממשיך בטבח ההמוני באמצעות כיתות-יורים, ואילו המתי תרת הלווחת, שגם היא נשאה בפיה את הלאום והדת, מבצעת פיגועים רבייכולת. המאבק הרצחני בין נושאי האיסלאם השערי, המהווה באיראן ביטוי עליון של הלאומנות הפרסית, העלים רק זמנית את הבקיעים הלאומיים העמוקים בחומות המדינה, שורה של מיעוטים לאומיים ממתנים באיסלמנות גוברת לרגע שבו יוכלו להתקומם ולהשתחרר מן הדיכוי הפרסי — כורדים במערב, בלוצים במזרח, אורביגיאנים בצפון.

שורשים לאדם תלוש

הלאומנות המהודשת, השואפת חזרה אל מדינות קטנות בעלות זהות את-נית-לאומית-תרבותית-לשונית והמוגנית, סותרת את התפתחות הטכניקה, השואפת קדימה אל ישיבה יותר גדולה, מרחיבה יותר וטכנוגניות.

בתקופה שבה הפכה אירופה המערבית, מבחינה כלכלית, מדינית וצבאית כאחת, כימעט למדינה אחת — מה הטעם בכינון מיני-מדינה באסקיה, בהעברת חבל-ארץ מבריטניה לאירלנד, בהיפרס קורסיקה מצרפת, בכינון עצמאות סקוטית או וולשית? אולם הסתירה היא רק למראית עין. שני התהליכים קיימים בנפרד, בשני מישורים שונים.

המדינה הלאומית המודרנית איחדה שתי פונקציות שונות — ביטוי האישיות הלאומית הקולקטיבית, על תרבותה ומורשתה, וכינון מיסגרת עילית לפיתרון הבעיות הכלכליות והצבאיות. אחדותה של צרפת בשלב מוקדם העניקה לה יתרון על פני רוב הארצות האירופיות האחרות. איחוד גרמניה ב-1871 הפך אותה למעצמה כלכלית וצבאית. השליטון המרכזי של פאריס וברלין לא השאיר מקום לנטיית בלגניות של חבלים נפרדים, כמו חבל-הברטונים בצרפת או באוואריה בגרמניה.

אולם כאשר רוב התפקידים המעשיים, בשטח הצבאי והכלכלי, עוברים מן המדינה הלאומית למיסגרות מחביות על-לאומיות, מתעוררת באופן הגיוני שאלתן של הקבר צות האתניות הקטנות: מדוע עלינו להמשיך ולסבול את ההגמוניה של עסי-הרוב?

מדוע שלא להיות במדינה אחת משלנו, שבה נבטא את יישותנו הלאומית, הלשונית, התרבותית הנפרדת? מדוע שלא להגיע לעצמאות במיסגרת היחידה העל-מדינית? הכמיהה לזהות עצמאית הולכת ומתחזקת בעולם המודרני, ככך שמשותפים בה כוחות לאומניים, ערבי-אנושיים ועל-לאומיים, אשר הפרט המודרני מופקר בידיהם לשבט ולחצר, מכדי להכירם ולהכנינם.

כאשר האדם מטולטל על גלים של ים סוער, הוא משתוקק לשורשים. כאשר מיל-חמה בפניה אחת של העולם, של אטמבאיר של נפט בפניה אחרת, עלולים לגזור עליו אבטלה או השמדה גרעינית, הוא נכסף לבית בטוח במכורו הקטנה והמוכרת.

מאן הכוח המחודש של תנועות שנאו עוד לפני כמה שנים כגידולים תימהר-ניים, דוברי-הצרפתית בקנדה ושואפי-העצמאות הסקוטיים לא התקדמו השנה אל היעד, אך הארמנים התנקשו בחייהם של נציגים תורכיים ברחבי העולם כדי לשחרר את מולדתם הכבושה, ומכוחם עשו קראטים שביקשו לפרק את המדינה היוגוסלבית ולהגיע לעצמאות נפרדת. לוחמי-מחתרת באסקיים התחרו בחמת-רצח בעמיתיהם בצפון-אירלנד. קאטאלאנים ביקשו להיבל מספרד. יהודים וגרמנים ביקשו להגר מרוסיה, שבה ישבו מדורידורות. כורדים ובלוצים חלמו על מדינות חדשות, בשטחים המחור לקים כיום בין כמה וכמה ממדינות קיימות.

אמריקאים וסובייטים עמדו חסרי-הבנה וחסרי-אונים מול התפתחות זו.

האמריקאים חיפשו יד וזוגית, נעלמת וכלי-כוחה, המארגנת את "הטרור הבינ-לאומי". כאילו יכול היה איש ילדתי כמו מועמד קדאפי או מרגל-גאון בקרמלין להוליד תופעה חובקת-עולם כזאת, בעזרתו של יאסר ערפאת, שסימל בעצמו את רצונם של הפלסטינים שלא להיטמע בקרב עמים ערביים אחרים.

הרוסים ראו מזהם, "אמפריאליסטי-ציונית" בשאיפת-ההגירה של היהודים, בהתי עוררות הפולנים, ברחשיים התת-קרקעיים הנקלטים בסייסמוגראפים של הק"ב ברחבי המדינה הסובייטית וגרורותיה.

לבד בג'ונגל האכזרי

אם חמיני-לאומנות של חבלים קטנים נראית כאנאכרוניזם בעולם של טילים ביניבשתיים וחלליות, הרי הלהט הדתי המלווה אותה נראית כאנאכרוניזם כפול. אך גם היא יונקת ממקורות עמוקים ופסמיים בנפשנו של האדם.